

UTWÓR ARCHITEKTONICZNY JAKO PRZEDMIOT PRAWA AUTORSKIEGO

Jakub Chwalba

MONOGRAFIE

UTWÓR ARCHITEKTONICZNY JAKO PRZEDMIOT PRAWA AUTORSKIEGO

Jakub Chwalba

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 10 stycznia 2018 r.

Redakcja serii
Janusz Barta
Ryszard Markiewicz
Alicja Pollesch

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawoLubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8124-300-1

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	17
Rozdział I	
Utwór architektoniczny – pojęcie	23
1. Architektura – cechy.....	24
1.1. Organizowanie przestrzeni poprzez budowlę.....	24
1.2. Zaspokajanie potrzeb materialnych (użytkowość).....	29
1.3. Zdolność zaspokajania potrzeb duchowych.....	30
1.4. Podsumowanie.....	32
2. Architektura <i>sensu stricto</i> i architektura <i>sensu largo</i>	32
2.1. Urbanistyka.....	36
2.2. Utwór architektoniczno-urbanistyczny	37
2.3. Architektura wnętrza.....	39
2.4. Architektura krajobrazu.....	41
2.5. Architektura ogrodów (architektura ogrodowa).....	42
2.6. Mała architektura.....	43
2.7. Zapożyczanie terminu „architektura” Architektura okrętów	44
2.8. Podsumowanie.....	45
3. Architektura a inne rodzaje sztuk plastycznych.....	46
3.1. Architektura a rzeźba.....	47
3.2. Graficzne przedstawienia architektury	56
4. „Utwór architektoniczny” w przepisach ustawy o prawie autorskim.....	63
5. Struktura dzieła architektury	69

5.1. Funkcja, konstrukcja, forma.....	70
5.1.1. Funkcja.....	71
5.1.2. Konstrukcja.....	73
5.1.3. Forma.....	75
5.1.4. Podsumowanie.....	88
5.2. Architektura a teoria warstwowej budowy utworu.....	90
5.2.1. Treść utworu architektonicznego.....	92
5.2.2. Warstwa formy.....	97
5.2.3. Podsumowanie.....	101
6. Problem „architektoniczności” utworu na gruncie ustawy o prawie autorskim.....	102
6.1. Cecha dobra niematerialnego?.....	102
6.2. Cecha nośnika?.....	104
6.3. Utwór architektoniczny jako utwór „przeznaczony do budowania”?.....	105
6.4. „Architektoniczność” jako cecha sposobu eksploatacji.....	106
6.4.1. Dzieło architektury (budowla) a utwór.....	106
6.4.2. „Utwór architektoniczny” – niezdefiniowana kategoria normatywna.....	107
6.4.3. „Utwór architektoniczny” – utwór eksploatowany w sposób architektoniczny.....	108
7. „Utwór architektoniczny” – wnioski.....	108
7.1. Pojęcie utworu architektonicznego.....	108
7.2. Utwór architektoniczny a inne kategorie utworów.....	110
7.3. Połączenia utworów różnych kategorii.....	114

Rozdział II

Uzasadnienie ustanowienia prawa autorskiego a przedmiot

ochrony. Dzieła architektury w konwencji berneńskiej.....	117
1. Uzasadnienie prawa autorskiego a przedmiot ochrony.....	117
1.1. Wynagrodzenie za pracę.....	119
1.2. Osobowość twórcy.....	121
1.3. Utylitaryzm. Produktywność intelektualna.....	126
1.3.1. Produktywność intelektualna w dziedzinie architektury.....	129
1.3.2. Utylitaryzm a polskie prawo autorskie.....	133

1.4. Prawo podstawowe do udziału w życiu kulturalnym ..	133
1.5. Prawo autorskie w konstytucji RP	142
1.5.1. Prawo autorskie a własność	143
1.5.2. Prawo autorskie a prawo do kultury	150
1.5.3. Majątkowe prawo autorskie – prawo do kultury czy zasada wolności majątkowej?	154
1.6. Wspólny rynek – motyw harmonizacji prawa autorskiego w Unii Europejskiej	157
1.7. Uzasadnienie ochrony a przedmiot prawa autorskiego. Podsumowanie	165
2. Geneza autorskoprawnej ochrony dzieł architektury w konwencji berneńskiej.....	172
3. „Artystyczny charakter”. Utwór architektoniczny jako dzieło sztuki.....	177
4. Podsumowanie.....	179

Rozdział III

„Utwór” w ustawie o prawie autorskim	183
1. Przedmiot prawa autorskiego	183
2. Przejaw działalności twórczej.....	184
3. Indywidualny charakter	187
4. Wytwór ludzkiego intelektu	195
5. Jedność utworu	198
6. Znaczenie katalogu dla wykładni pojęcia utworu.....	200

Rozdział IV

Indywidualny charakter dzieła architektury.....	205
1. Indywidualny charakter – utworu czy jego nośnika?	205
1.1. Utwór, nośnik, ustawienie.....	205
1.2. Skala – właściwość utworu czy jego nośnika?	206
1.3. Dostosowanie do otoczenia	208
1.3.1. Otoczenie jako kryterium oceny indywidualnego charakteru dzieła	209
1.3.2. Otoczenie jako składnik utworu	210
1.3.3. Otoczenie jako wytyczna projektowania	213
1.4. Światło.....	213
1.5. Podsumowanie.....	215

2. Wytyczne konstrukcji i funkcji a indywidualny charakter utworu	215
3. Kształtowanie się standardów w architekturze.....	220
3.1. Wymagania zamawiającego.....	220
3.2. Ekonomizacja.....	221
3.3. Wymogi zastanego środowiska	222
3.4. Wymagania prawne	223
3.5. Możliwości techniki i inżynierii	224
3.6. Domena publiczna.....	225
3.7. Podsumowanie.....	228
4. Wykluczenie standardu	228
5. Zakres ochrony utworu architektonicznego	235
5.1. Wyłączenie ochrony idei	236
5.1.1. Pomysł w architekturze.....	241
5.1.2. Styl w architekturze.....	242
5.1.3. Ochrona pomysłów a Kodeks Etyki Zawodowej Architektów	243
5.2. Ochrona funkcji i konstrukcji	246
5.3. Ochrona fragmentów budowli.....	252
6. Podsumowanie.....	253

Rozdział V

Twórczość niesamoistna.....	255
1. Postacie, konsekwencje i kryteria rozróżniania.....	255
2. Opracowanie, plagiat i inspiracja w architekturze	258
3. Twórczość niesamoistna w dziedzinie architektury	263
3.1. Twórczość niesamoistna na etapie powstawania utworu architektonicznego	264
3.1.1. Twórczość zależna.....	264
3.1.2. Współautorstwo	268
3.2. Przeróbki utworów ucieleśnionych w budowlu	269
3.2.1. Przebudowy	269
3.2.2. Kontynuacje.....	271
3.2.3. Rewaloryzacje, rekonstrukcje, renowacje	273
3.2.4. Miniatury i problem twórczości przez eliminację	275

3.3. Niebudowlane przeróbki utworów ucieleśnionych w budowlach.....	277
3.4. Architektura jako treść utworów z innych dziedzin twórczości.....	283
3.4.1. Malarstwo i rysunek.....	284
3.4.2. Fotografia.....	284
3.4.3. Dzieło audiowizualne.....	288
3.4.4. Dzieło literackie.....	289
4. Podsumowanie.....	289

Rozdział VI

Przepisy szczególne dotyczące utworów architektonicznych...	291
1. Konwencja berneńska.....	291
2. Ustawa o prawie autorskim.....	295
2.1. Dozwolony użytek prywatny.....	296
2.2. Istotne interesy twórcze.....	298
2.3. Nieprzystąpienie do rozpowszechniania.....	302
2.4. Nadzór autorski.....	305
2.4. Nabycie egzemplarza projektu.....	312
2.5. Odbudowa i remont obiektu budowlanego.....	315
2.6. Ustawy wcześniejsze.....	317
2.7. Podsumowanie.....	320

Rozdział VII

Utwór architektoniczny a przepisy szczególne dotyczące utworów plastycznych.....	323
1. Stosowanie przepisów dotyczących utworów plastycznych w odniesieniu do utworów utrwalonych w postaci budowli.....	323
1.1. Koncepcja I. Utwór architektoniczny nie jest utworem plastycznym w świetle ustawy.....	325
1.2. Koncepcja II. Budowla może ucieleśniać twórczość plastyczną i architektoniczną.....	329
1.3. Koncepcja III. Każdy utwór architektoniczny to utwór plastyczny.....	332
1.4. Podsumowanie.....	335

---

2. <i>Droit de suite</i> i pozostałe przepisy dotyczące utworów plastycznych.....	336
3. Utwory związane z architekturą (rysunki, projekty, modele)	340
4. Podsumowanie.....	342
Wnioski końcowe	345
Bibliografia	353

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- dyrektywa 93/98/EWG – dyrektywa Rady 93/98/EWG z 29.10.1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.Urz. UE L 290, s. 9 ze zm.) – uchylona
- dyrektywa 96/9/WE – dyrektywa 96/9/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.03.1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych (Dz.Urz. UE L 77, s. 20 ze zm.)
- dyrektywa 2001/29/WE – dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 22.05.2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. UE L 167, s. 10 ze zm.)
- dyrektywa 2001/84/WE – dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 27.09.2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (Dz.Urz. UE L 272, s. 32)
- dyrektywa 2006/116/WE – dyrektywa 2006/116/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.Urz. UE L 372, s. 12 ze zm.)
- dyrektywa 2009/24/WE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/24/WE z 23.04.2009 r. w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych (Dz.Urz. UE L 111, s. 16)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm.)

konwencja berneńska	– Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 9.09.1886 r., przejrzana w Berlinie 13.11.1908 r. i w Rzymie 2.06.1928 r. (Dz.U. z 1935 r. poz. 515 ze zm.) w brzmieniu nadanym Aktem parryskim konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzonym w Paryżu 24.07.1971 r. (Dz.U. z 1990 r. poz. 474, zał.)
KPP	– Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
MPPGSiK	– Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. poz. 169)
PDPC	– Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, proklamowana przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10.12.1948 r., Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217A (III)
pr. aut.	– ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.)
pr. aut. z 1926 r.	– ustawa z 29.03.1926 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1935 r. poz. 260 ze zm.)
pr. aut. z 1952 r.	– ustawa z 10.07.1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. poz. 234 ze zm.)
pr. bud.	– ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2017 r. poz. 1332 ze zm.)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 776)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
u.z.n.k.	– ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2003 r. poz. 1503 ze zm.)

Czasopisma, zbiory orzecznictwa

BGBL	– Bundesgesetzblatt
GRUR	– Gewerblicher Rechtsschutz Und Urheberrecht
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

PiP	-	Państwo i Prawo
PUG	-	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RIDA	-	Revue Internationale du Droit d'Auteur
TPP	-	Transformacje Prawa Prywatnego
ZNUJ	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Inne

ALAI	-	Association littéraire et artistique international
BGH	-	Bundesgerichtshof
SA	-	sąd apelacyjny
SIWZ	-	Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia
SN	-	Sąd Najwyższy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	-	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WIPO	-	World Intellectual Property Organization (Światowa Organizacja Własności Intelektualnej)

WSTĘP

Ochrona dzieł architektury prawem autorskim rodzi konsekwencje o dużym znaczeniu praktycznym i kulturowym. Twórczość architektoniczna z jednej strony wiąże się bowiem z procesem inwestycyjnym w budownictwie, z drugiej zaś wypełnia otaczającą nas przestrzeń, stanowiąc niekiedy źródło przeżyć estetycznych. Problematyka prawna z nimi związana wywołuje również wiele istotnych wątpliwości. Wynikają one ze specyfiki dzieł architektury, które stanowią szczególne połączenie sztuki z techniką, walorów artystycznych z praktycznym zastosowaniem. Jednocześnie jest to obszar niezbadany dotychczas w polskiej nauce prawa autorskiego. Świadczy o tym niewielka liczba pozycji literatury i brak opracowań monograficznych. Uzasadnia to podjęcie badań w tym obszarze.

W tytule niniejszej monografii zostały zasygnalizowane dwa rozważane w niej problemy. Pierwszym jest próba określenia, jakie dobra niematerialne są dobrami architektonicznymi, a drugim wskazanie, w jakim zakresie stanowią przedmiot prawa autorskiego. Problemy te są podstawowymi zadaniami badawczymi, wyznaczającymi tok dalszych rozważań.

Rozdział I został poświęcony ustaleniu, które dobra niematerialne posiadają cechę „architektoniczności”. W rozdziale tym przeanalizowano problem granic między architekturą w wąskim znaczeniu a dziedzinami szeroko rozumianej „architektury” (takimi jak urbanistyka czy architektura wnętrz), a także dziełami innych sztuk plastycznych (takich jak rysunek i rzeźba). Ze względu na fakt, że w ustawie z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych posłużono się pojęciem „utwór

architektoniczny” i powiązano z nim przepisy szczególne, konieczna była rekonstrukcja wyobrażenia ustawodawcy co do znaczenia tego terminu. W tym celu przeprowadzono analizę kontekstu, w jakim pojęcie to jest używane w ustawie oraz podjęto próbę ustalenia *ratio legis* przepisów szczególnych dotyczących utworów architektonicznych. Wnioski z tych badań zestawiono z wnioskami z rozdziałów wcześniejszych i na tej podstawie określono, jak pojęcie utworu architektonicznego powinno być rozumiane w prawie autorskim. W rozdziale tym przeanalizowano również strukturę utworu, zarówno w ujęciu teorii architektury, jak i na tle przyjmowanej w prawie autorskim teorii warstwowej budowy utworów. Wnioski z tej analizy stanowią podstawę dla dalszych rozważań o przedmiocie i zakresie ochrony.

Kolejne rozdziały odnoszą się do przedmiotu prawa autorskiego. Podjęto w nich próbę wyjaśnienia, które ze wskazanych w rozdziale I wytworów architektonicznych są utworami i w jakim zakresie podlegają ochronie. W rozdziale II w zakresie niezbędnym dla dalszych rozważań przeanalizowano uzasadnienie prawa autorskiego. Punkt wyjścia stanowiło założenie, że wartości, które uzasadniają ustanowienie prawa autorskiego, wskazują równocześnie na przedmiot tego prawa. Koncepcje uzasadniające prawo autorskie są zatem źródłem informacji o wartościach, które mogą być przywołane w ramach wykładni funkcjonalnej jako argumenty przemawiające za lub przeciwko objęciu danego wytworu odpowiednią ochroną. Analiza w powyższym zakresie była zatem nieodzowna z uwagi na reguły rządzące procesem wykładni prawa, a szczególowość analizy została podyktowana brakiem odpowiednich opracowań tematu w polskiej literaturze. Przeanalizowano także okoliczności i powody ujęcia w konwencji berneńskiej utworów „ucieleśnionych w budowlach”, co stanowi zarazem źródło informacji historycznej o tym, jakie wytwory architektoniczne w zamyśle sygnatariuszy konwencji miały podlegać ochronie. W rozdziale III, na podstawie treści ustawy o prawie autorskim, w oparciu o judykaturę i poglądy nauki prawa, została przedstawiona koncepcja utworu w polskim prawie autorskim. W rozdziale tym wyjaśniono znaczenie przesłanki „przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze”, cechę jedności utworu oraz rolę katalogu przedmiotów ochrony w wykładni pojęcia utworu. W rozdziale IV wskazano, które wytwory architektoniczne i w jakim zakresie stanowią

przedmiot prawa autorskiego. Konieczne było zatem doprecyzowanie przedmiotu ochrony przez wskazanie elementów dzieła architektury stanowiących składniki utworu. Zawarto tu także uwagi dotyczące sposobu identyfikowania cechy indywidualnej twórczości wytworów architektonicznych oraz przedstawiono zakres ochrony. Rozdział V poświęcony jest specyfice twórczości niesamoistnej.

Rozdziały VI i VII, odnoszą się do przepisów szczególnych dotyczących utworów architektonicznych w konwencji berneńskiej i ustawie o prawie autorskim oraz problematyki stosowania do utworów architektonicznych przepisów odnoszących się do utworów plastycznych. Podstawowym celem rozważań zawartych w tej części rozprawy była weryfikacja funkcjonowania analizowanych przepisów przy zastosowaniu zaproponowanego kryterium wyodrębniania utworów architektonicznych.

Pozostałe aspekty ochrony dzieł architektury prawem autorskim znajdują się poza zakresem pracy. Badaniami nie zostały zatem objęte: podmiot prawa autorskiego, treść praw autorskich, umowy autorskoprawne, prawa pokrewne, roszczenia, zbiorowe zarządzanie oraz przepisy karne. Do tematyki tej nawiązano jedynie w takim zakresie, w jakim było to niezbędne dla rozważań dotyczących przedmiotu niniejszej monografii.

Metodyka badań została podporządkowana jej przedmiotowi. Podstawową metodą badawczą jest metoda dogmatyczno-prawna, polegająca na analizie przepisów w celu ustalenia ich treści. Dominuje ona w rozważaniach dotyczących pojęć „utwór” oraz „utwór architektoniczny”, które stanowią kategorie normatywne. Na tej metodzie opierają się również rozważania prowadzone w rozdziałach VI i VII, w których analizowane są przepisy ustawy o prawie autorskim odnoszące się do utworów architektonicznych i utworów plastycznych. Badania zawierają ponadto elementy komparatystyczne. Ograniczono się do porównania tych aspektów, które były przedmiotem szczególnego zainteresowania orzecznictwa i doktryny innych krajów. Dorobek judykatury niemieckiej i francuskiej uwzględniono przede wszystkim w analizie architektury jako przedmiotu prawa autorskiego. Odwołano się także do prawa Stanów Zjednoczonych. Mimo znaczących różnic między systemami prawa autorskiego i *copyrightu*, dorobek amerykańskiej kultury praw-

nej ma szczególną wartość. Przed wszystkim dlatego, że do 1990 r. w Stanach Zjednoczonych budowle użytkowe nie mogły być przedmiotem *copyrightu*. Doświadczenia amerykańskie stanowią zatem istotne źródło informacji o skutkach braku ochrony architektonicznych dóbr niematerialnych. Status dzieł architektury uległ zmianie w wyniku przystąpienia Stanów Zjednoczonych do konwencji berneńskiej. Powstała w związku z tym konieczność wprowadzenia ochrony utworów ucieleśnionych w budowlach, co wywołało ożywioną dyskusję. W literaturze amerykańskiej pojawiło się wiele prac dotyczących ochrony architektury, w których badano również standardy ochrony wynikające z konwencji berneńskiej. Istotne, wykorzystane w tej pracy źródło stanowią materiały gromadzone w procesie legislacyjnym przez Kongres Stanów Zjednoczonych, zawierające wiele opracowań tematycznych, obejmujących: Stany Zjednoczone Ameryki, kraje Związku berneńskiego oraz opinie środowiska architektów, zebrane w dokumencie *The Report of The Register of Copyrights on Works of Architecture* z 19.06.1989 r.¹

W badaniach przeprowadzono również analizę historyczną, którą objęto zarówno przepisy dotyczące utworów architektonicznych w poprzednio obowiązujących polskich ustawach o prawie autorskim, jak i materiały z prac legislacyjnych nad obecnie obowiązującą ustawą. Przy badaniu zasadności obejmowania dzieł architektury ochroną autorskoprawną wykorzystano analizę ekonomiczną.

Niektóre fragmenty monografii zostały wcześniej opublikowane w artykule pt. *Przepisy szczególne dotyczące utworów architektonicznych – sens czy nonsens?*² Znajdujące się tam rozważania w znacznej części zamieszczono w rozdziałach I i VI niniejszej monografii. Strony internetowe powoływane w pracy odwiedzane były we wrześniu 2017 r. W przypadkach, w których data dostępu była inna, zostało to zaznaczone w odpowiednich przypisach.

---

¹ <http://www.copyright.gov/reports/architecture.pdf>

² J. Chwalba, *Przepisy szczególne dotyczące utworów architektonicznych – sens czy nonsens* [w:] *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013.

Opracowanie stanowi uaktualnioną wersję rozprawy doktorskiej obronionej przez autora w styczniu 2015 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, za którą otrzymał nagrodę Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w konkursie Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Rozprawa powstała w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. *Utwór architektoniczny i jego twórca*, nr 1490/B/H03/2011/40, realizowanego w latach 2011–2014.

Za życzliwość oraz wsparcie udzielone mi w czasie przygotowywania pracy serdecznie dziękuję Promotor Pani prof. Ewie Nowińskiej. Szczególne podziękowania należą się również recenzentom Panu prof. Ryszardowi Markiewiczowi, a także Pani prof. Krystynie Szczepanowskiej-Kozłowskiej, których uwagi pomogły w zredagowaniu ostatecznej wersji opracowania.

Rozdział I

UTWÓR ARCHITEKTONICZNY – POJĘCIE

Termin „architektura” pochodzi od łacińskiego słowa *architectura*, które zostało utworzone z greckiego *architekton* (budowniczy)¹. W bezpośrednim tłumaczeniu z łaciny oznacza ono budownictwo². W słownikach i encyklopediach „architektura” w podstawowym znaczeniu rozumiana jest jako „sztuka projektowania i wznoszenia budowli”³. Architekturę często definiuje się jednak szerzej, jako dyscyplinę organizującą i kształtującą przestrzeń dla zaspokojenia potrzeb człowieka⁴. W tym rozumieniu architektura jest dziedziną kształtowania wszelkich przestrzeni i obejmuje takie dziedziny, jak urbanistyka, ruralistyka czy architektura okrętów. Encyklopedie i słowniki nie definiują terminu „utwór architek-

---

¹ W. Szolginia, *Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Architektura i budownictwo*, Warszawa 1975, s. V.

² K. Kumaniecki, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1967.

³ <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3870803>. Inne encyklopedie i słowniki podają zbliżone definicje. W *Słowniku języka polskiego* (<http://sjp.pwn.pl/szukaj/architektura.html>) w podstawowym znaczeniu architektura to „sztuka projektowania, wznoszenia i artystycznego kształtowania budowli”. W *Słowniku wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* W. Kopalińskiego architektura to „dyscyplina organizująca i kształtująca przestrzeń dla zaspokojenia potrzeb człowieka; nauka i sztuka projektowania i wznoszenia budowli; architektonika” – W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1968, s. 65.

⁴ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 65. Według W. Szolginii „W potocznej, uproszczonej interpretacji słowo »architektura« bywa często określane jako sztuka projektowania i kształtowania budowli. W rzadziej występującym, prawidłowym rozumieniu jest to dyscyplina nauki organizująca i kształtująca wszelkie przestrzenie (a więc nie tylko budowle) w formy niezbędne do zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb człowieka” – W. Szolginia, *Ilustrowana...*, s. V.

toniczny”. Utworem architektonicznym jest utwór należący do dziedziny architektury⁵. W dalszej części przedstawiono rozważania dotyczące cech utworów z tej dziedziny, szerokiego i wąskiego znaczenia terminu „architektura” oraz granic między architekturą a innymi rodzajami i gatunkami sztuk plastycznych. Sformułowanie wniosków dotyczących zakresu pojęcia „utwór architektoniczny” na gruncie prawa autorskiego zostało poprzedzone rekonstrukcją *ratio legis* przepisów szczególnych dotyczących utworów architektonicznych.

1. Architektura – cechy

Definicję architektury doprecyzowuje się przez wskazanie cech, które posiadają utwory z tej dziedziny. Zarówno w źródłach encyklopedycznych, jak i w teorii architektury podkreśla się zazwyczaj trzy cechy: 1) organizowanie (kształtowanie) przestrzeni, 2) dla zaspokajania potrzeb praktycznych 3) oraz potrzeb duchowych człowieka. Należy się zastanowić, jakie znaczenie cechy te mają dla definiowania „utworu architektonicznego”.

1.1. Organizowanie przestrzeni poprzez budowlę

Organizowanie przestrzeni jako element definicji architektury wyjaśnia A. Niezabitowski: „[...] aby dany wytwór pretendujący do miana architektury mógł być za nią uznany musi być budowlą lub inną stałą, stabilną związaną z ziemią strukturą, w określony sposób organizującą przestrzeń pustą bądź to wewnątrz tej struktury, bądź dookoła, lub też obie te przestrzenie jednocześnie”⁶. Autor tłumaczy, że jest to proces „[...] artykułowania przestrzeni pustej przy pomocy elementów wypełnionych jakimś tworzywem (budulcem). Artykułowanie to może

---

⁵ Zob. J. Ullman, *Pojęcie utworu w sztukach architektonicznych*, cz. I, „Architektura-Murator” 2002/5, s. 60.

⁶ A. Niezabitowski, *Mała improwizacja na temat definiowania architektury – dekonstruowanie witruiwiańskiej triady* [w:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej. Co to jest architektura?*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2005, s. 105.

polegać jedynie na zaznaczaniu wybranych punktów, czyli tworzeniu tzw. markerów przestrzennych (pomnik, kolumna, obelisk, maszt itp.). Może polegać także na zakreślaniu na powierzchni podłoża określonej granicy, która bywa często tylko symbolicznym zamknięciem wybranego obszaru, zaznaczonym przez obiekty, niestanowiące nieprzekraczalnej bariery (niskie ogrodzenia, szpalery zieleni, itp.). Może wreszcie tworzyć granice o charakterze barier nieprzenikalnych lub o selektywnej przenikalności, która wynika z mniejszego lub większego stopnia ich ciągłości (ściany, dachy itp.). Składają się one na zewnętrzną powłokę budynku, stanowiącą osłonę pustego wnętrza. [...] Kluczowym pojęciem dla wyjaśnienia istoty i sensu architektury wydaje się więc być przestrzeń i jej struktura, czyli rozmieszczenie składowych elementów w przestrzeni, lub inaczej – relacje przestrzenne między nimi. Jest to warunek konieczny (choć niewystarczający), aby architektura mogła zaistnieć⁷. Organizowanie przestrzeni może polegać zatem na kształtowaniu jej wewnątrz budowli, na zewnątrz poprzez budowlę, ale także na zaznaczaniu punktów czy obszarów w przestrzeni otwartej. W związku z tym kwalifikacja monumentalnej rzeźby, która co do zasady nie ma wnętrza, jako dzieła architektury nie jest wykluczona. Umieszczenie rzeźby na placu będzie stanowiło przejaw organizowania przestrzeni dookoła i pozwoli na kwalifikację tak powstałego wytworu jako należącego do dziedziny architektury.

Architektoniczna artykulacja przestrzeni dokonuje się przez budowlę lub inną stałą, stabilną, związaną z ziemią strukturę. Połączenie obiektu z gruntem pozwala na zakwalifikowanie go jako budowli, a zatem na spełnienie podstawowego warunku przypisania wytworu do dziedziny architektury. „Połączenie” z gruntem należy postrzegać na tle cech tradycyjnie przypisywanych architekturze: trwałości i niezmienności⁸. Współcześnie mają one mniejsze znaczenie dla definiowania dziedziny, „budynki wznoszone są bowiem z myślą o cyklu życia, nieprzekra-

---

⁷ A. Niezabitowski, *Mała...*, s. 105.

⁸ W czasach starożytnych cecha trwałości była elementem definiowania architektury. Trwałość, obok użyteczności i piękna (*firmitas, utilitas, venustas*) stanowi element, poprzez który definiował architekturę w najstarszym znanym traktacie architektonicznym *De architectura libri decem* Marcus Vitruvius Pollio, zwany Witruwiuszem, wojskowy inżynier Cezara Augusta – zob. W. Szolginia, *Ilustrowana...*, s. 423.

Jakub Chwalba – doktor nauk prawnych, asystent w Katedrze Prawa Własności Intelektualnej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w prawie własności intelektualnej oraz prawie prasowym; autor wielu publikacji z tego zakresu, a także Laureat Nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w konkursie Urzędu Patentowego RP na najlepszą pracę doktorską z zakresu własności intelektualnej w 2015 r.

Publikacja jest pierwszym na polskim rynku opracowaniem dotyczącym utworu architektonicznego w prawie autorskim.

Autor szczegółowo omawia m.in.:

- wzajemne relacje pojęcia utworu i architektury;
- jakie dobra niematerialne stanowią utwory architektoniczne w rozumieniu prawa autorskiego;
- które składniki utworu architektonicznego podlegają ochronie prawa autorskiego.

Analiza twórczości architektonicznej obejmuje ponadto twórczość niesamoistną, gdy na chronioną formę utworu składa się twórczość wielu osób, a wkład przynajmniej jednej z nich można przypisać do dziedziny architektury.

Publikacja zainteresuje zarówno prawników specjalistów z zakresu własności intelektualnej, jak i architektów.

PUBLIKACJA REKOMENDOWANA PRZEZ KATEDRĘ PRAWA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ
WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

CENA 149 Zł (W TYM 5% VAT)